

TÜRKİYE TÜRKÇESİNDEKİ ATASÖZÜ VE DEYİMLERDE ÖZEL ADLAR

Proper Names in Proverbs and Idioms of Turkey Turkish

Ömer KEMİKSİZ

Dr. Öğr. Üyesi, Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü

okemiksiz@bartin.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0001-8628-6203>

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi-
Journal of Ağrı İbrahim Çeçen University Social Sciences Institute-
AİCUSBED 8/1 Nisan/April 2022 / Ağrı

ISSN: 2149-3006

e-ISSN: 2149-4053

Makale Türü- <i>Article Types</i> :	Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi- <i>Received Date</i> :	18.11.2021
Kabul Tarihi- <i>Accepted Date</i> :	31.01.2022
Sayfa Aralığı- <i>Page Range</i> :	146-165
Doi Numarası- <i>Doi Number</i> :	https://doi.org/10.31463/aicusbed.1025491

<http://dergipark.gov.tr/aicusbed>

This article was checked by

✓ iThenticate

TÜRKİYE TÜRKÇESİNDEKİ ATASÖZÜ VE DEYİMLERDE ÖZEL ADLAR

Proper Names in Proverbs and Idioms of Turkey Turkish

Ömer KEMİKSİZ

Öz

Bu araştırmanın amacı Türkçedeki atasözü ve deyimlerde geçen özel adları incelemektir. Nitel araştırma deseninde doküman incelemesiyle gerçekleştirilen çalışmanın veri kaynakları Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan Türkçe Sözlük ile Ömer Asım Aksoy'un Atasözü ve Deyimleri Sözlüğü'dür. Verilerin analizinde betimsel analizden yararlanılan çalışmada özel adlar, kişi adları, millet adları, yer adları, dinle ilgili adlar ve din/mezhep adları olmak üzere beş kategoride incelenmiştir. Bu kategorilerden kişi adlarında 54, millet adlarında 11, yer adlarında 43, dinle ilgili adlarda 9, din/mezhep adlarında da 5 farklı özel ismin yer aldığı belirlenmiştir. Atasözü ve deyimlerde en fazla kullanılan özel adların ise kişi adlarında Ali (f=13) ve Mehmet (f=5); millet adlarında Çingene (f=9) ve Arap (f=5); yer adlarında Bağdat (f=9) ve Mekke (f=6); dinle ilgili adlarda Allah (f=114) ve Hak (f=8); din/mezhep adlarında da Yahudi (f=3) olduğu tespit edilmiştir. Araştırma bulguları tablolar hâlinde sunulmuş, tablolarda her bir kategori altındaki özel adlara ve bu özel adların içinde geçtiği atasözü ve/veya deyimlere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Türkçesi, atasözü, deyim, söz varlığı, özel adlar.

Abstract

This study aims to analyze proper nouns in Turkish proverbs and idioms. The data collection was made via document analysis in the qualitative research design. Data sources of the study are the Turkish Dictionary prepared by the Turkish Language Association and Ömer Asım Aksoy's Dictionary of Proverbs and Idioms. Descriptive analysis was used in the analysis of the proper names, which were examined in five categories being personal names, nation names, place names, religious names and religion/sect names. Among these categories, 54 different proper names were detected in personal names, 11 in nation names, 43 in place names, 9 in religious names, and 5 in religion/sect names. The most frequently used proper names in proverbs and idioms are Ali (f=13) and Mehmet in personal names (f=5); Gypsy (f=9) and Arab (f=5) in nation names; Baghdad (f=9) and Mecca (f=6) in place names; Allah (f=114) and Hak (f=8) in religious names; Jewish (f=3) in religion/sect names. Research findings are presented in tables, proper names under each category and the proverbs and/or idioms in which these names are included are demonstrated.

Keywords: Turkey Turkish, proverb, idiom, vocabulary, proper names.

Giriş

Sözlü ve yazılı edebiyat ürünlerini incelemek, bir toplumu tanımanın ve anlamının yollarından biridir. Toplumların yaşam biçimlerini, gelenek ve göreneklerini, kültürlerini, inançlarını, duygu ve düşünce dünyalarını, hayatı algılayış biçimlerini vb. bu tür ürünlerde görmek mümkündür. Bu sebeple bazen bir topluluğu tanımak için o topluluğun içinde yaşamak kadar o toplumun bireyleri tarafından yazılan/üretilen eserlere müracaat etmek de gerekebilir. Bu amaçla başvurulabilecek söz varlığı unsurlarından biri de atasözleri ve deyimlerdir.

Toplum bilimi, ruh bilimi, eğitim bilimi, tarih, felsefe, ekonomi, folklor, ahlak gibi pek çok konuyu ilgilendiren ve pek çok yönden incelenmeye değer olan atasözü ve deyimler, deyiş güzelliği, kavram zenginliği ve anlatım gücü açısından oldukça önemli dil yapılarıdır (Aksoy, 1993). İlhan'a (2007) göre atasözleri ve deyimler, milletlerin uzun senelere dayalı deneyimlerinin sonucu olarak meydana getirdikleri ve dillerinin el verdiği ölçüde, dili kullanan kişilerin ifade etme kabiliyetlerine bağlı olarak meydana getirdikleri, yargılı anlatımlar ile kalıplaşmış söz birlikleridir (İlhan, 2007). Atasözleri ve deyimlerin, kaynak metinlerde sıkça karşılaşılabilen yapılar olmalarının yanı sıra gerek dil gerekse içerik açısından taşıdıkları birikim ve zenginlikleriyle birer edebî eser hüviyetinde olduğuna vurgu yapan Alemdar'a (2019) göre bu tabirler, milletlerin deneyimlerini âdeta bir öz hâlinde içinde barındıran kültürel miraslar olması yanında aynı zamanda sözcüklerin anlam inceliklerini de bünyelerinde ihtiva eden dil zenginlikleridir. Bu söz varlıklarını, bir dil zenginliği olmanın yanında bir dilin zenginliğini gösteren unsurlar olarak görmek de mümkündür. Zira dillerin gelişmişliğini ve söz varlığı zenginliğini incelemek isteyenlerin başvuracağı kaynaklar içerisinde atasözleri ve deyimlerin olmaması kaçınılmaz görünmektedir.

Bir milletin hafıza kartları niteliğinde olan atasözleri ve deyimler, toplumun asırlardan beri karşılaştığı zengin tecrübeleri, farklı olaylar neticesinde aldığı veya alınmasını lüzumlu gördüğü tavrı; hayatın kendisini, gerçeklerini ve hayatla ilgili ön görüleri özetleyerek bir cümlede ya da bir yapının içerisinde, kısa ve öz şekilde çarpıcı bir üslupla aktarırlar (Eminoğlu, 2016). Yiğitoğlu & Yalçınkaya'ya (2016) göre atasözleri ve deyimler, yüzlerce yıldan damıtılıp bugüne ulaşan, toplumların kültürel mirası niteliğindeki söz kalıplarıdır. Atasözü ve deyimlerin birçoğu, bireylerin veya toplumların bir tecrübesi sonucunda dile getirilmiş ve kabul görmüştür. Bu söz kalıpları insanlar tarafından yıllarca kullanılmış, bir durumu açıklamanın en anlaşılır ve en kolay yolu olmuştur. Bu sebeple dillerin en önemli malzemesi sayılan atasözleri ve deyimler, ulusların kendi deneyimleri ve bilgeliğinin sonucu olarak onların dünya görüşünü, yaşayış biçimlerini ve kültürel zenginliklerini aktarmaktadır (Kuybu, 2018). Bu da atasözleri ve

deyimlerin dil zenginliği yanında kültür zenginliği bakımından da ne kadar önemli söz varlıkları olduğunu göstermektedir.

Sahip olduğu kapsayıcı anlamla yaşamın her alanını etkileyen kültür, toplumların süregelen hafızası durumundadır. Bu kapsamın içerisinde olan alanlardan biri de sosyal yaşamdır. Bu açıdan bakıldığında kültür, günlük hayatta insanların algısına da tesir eder. Kişilerin belirli konularda sahip olduğu genel düşünceleri, yüzyıllar önce yaşamış atalarından kalmadır. Atasözleri ve deyimler, bu fikirlerin aktarılmasında önemli bir işleve sahiptir (Yiğitoğlu & Yalçınkaya, 2016). Kültürün maddi-manevi olmak üzere iki boyuta sahip olduğunu dile getiren Hirik'e (2016) göre kültürün aktarılmasını sağlayan en temel unsur dildir ve en temel kültür yansıtıcıları da söz varlığı unsurlarıdır. Bu unsurlar içerisinde yer alan atasözleri ve deyimler de toplumun kültürünü, dünyaya bakış tarzını gösteren, bununla birlikte tecrübelerini yansıtan, dolayısı ile kültür aktarımını nesiller arasında sağlayan dil öğelerinin başında gelmektedir.

Toplumsal değerlerin, sosyal yaşayışların ve millî duyuların bir sonucu olarak ortaya çıkan atasözü ve deyimlerin toplumun duyuş ve yaşam biçimlerine uygun olarak milletlere özgü olduğunu ifade eden İlhan'a (2007) göre Türk toplumunun tarihten getirdiği gelenek, görenek ve inançlar, kısacası kültürünün sonucu olarak ortaya koyduğu atasözleri ve deyimleri de kendine özgüdür, millî değerlerimizi yansıtır, aynı zamanda kültür tarihiyle ilgili önemli ipuçları da verir. Aynı şekilde atasözleri ve deyimlerin, kültürün aynası olduğuna dikkat çeken Düşmez'e (2014) göre de Türk atasözleri ve deyimleri, Türk kültürünü bize yansıtan verilerdir. Bu söz varlığı unsurlarını incelediğimizde Türk toplumunun kültürüyle ilgili çeşitli bulgulara ulaşmamız mümkündür. Nitekim yaşamda olan her şey kültürde de o vardır ve kültürde olan şeyler de o toplumun diline yansır.

Toplumların kültürünü yansıtan ve bunu gelecek nesillere aktaran en önemli söz varlığı unsurlarından olan atasözü ve deyimler, kendi içinde barındırdıkları söz varlığıyla da oldukça önemli dil öğeleridir. Bu söz varlıklarından biri de özel adlardır. Kutlar'a (2020) göre atasözü ve deyimler, söz dizimsel sözlük öğeleri olarak kendini meydana getiren sözcüklerin anlamından bağımsız bir şekilde, bir bütün hâlinde ve bir sözlük birimi olarak özel bir mana içerirken bunlar içerisinde yer alan özel isimler de bu bütünün anlam karşılığına katkı sağlarlar. Bir dile herhangi bir dilden aktarılma esnasında doğal ses değişimleri haricinde herhangi bir değişime uğramayan özel isimlerin anlamlarının, sözlüksel olmanın ötesinde, kültür anlamında onu oluşturan ve kullanan toplumun hafızasında ne şekilde yer

ettiğiyle ilgili olduğunu belirten Eminoğlu (2016), bu isimlerin yapılışında ilk aşamada kişisel tercihlerin söz konusu olduğunu, ardından toplumsal kabul sonucunda söze yüklenen mana ve değer, ancak sözlük birim şeklinde karşılık bulunduğunu vurgulamaktadır.

Literatüre bakıldığında atasözleri ve deyimlerin, içerdikleri söz varlığı açısından farklı araştırmalara konu olduğu görülmektedir. Bu araştırmalarda atasözlerindeki ve/veya deyimlerdeki hayvan adları (Düşmez, 2014), akrabalık adları (Hirik, 2017; Yılmaz & Sarı, 2015), renk adları (Hirik, 2016; Kuybu, 2018), organ adları (İlhan, 2007; Öztürk, 2013), sayılar (Ulutaş & Batur, 2018) gibi hususlara dikkat çekilmiştir. Atasözü ve deyimlerdeki özel adları inceleyen araştırmalarınsa genelde tek bir kategori üzerine yoğunlaştığı söylenebilir. Bunlardan Küçük (2004) tarafından ortaya konan çalışma atasözü ve deyimlerde geçen halk ve topluluk isimleriyle sınırlıyken Eminoğlu (2016) tarafından gerçekleştirilen araştırmada atasözü ve deyimlerdeki yer adları üzerinde durulmuştur. Türkmen (2009) ile Kutlar (2020) tarafından yapılan çalışmalar ise atasözü ve deyimlerde geçen kişi adları üzerinedir. Bu araştırmanın amacı atasözü ve deyimlerdeki özel adları daha geniş bir çerçevede ele alıp alanyazında konu üzerine yapılmış çalışmaların devamlılığına katkı sağlamaktır. Bu amaçla “Atasözü ve deyimlerde geçen özel adlar hangileridir?” problem cümlesinden hareketle araştırmanın alt problemleri aşağıdaki şekilde oluşturulmuştur:

1. Atasözü ve deyimlerde kişi adı olarak geçen özel adlar hangileridir?
2. Atasözü ve deyimlerde millet adı olarak geçen özel adlar hangileridir?
3. Atasözü ve deyimlerde yer adı olarak geçen özel adlar hangileridir?
4. Atasözü ve deyimlerde geçen dinle ilgili özel adlar hangileridir?
5. Atasözü ve deyimlerde din/mezhep adı olarak geçen özel adlar hangileridir?

Yöntem

Bu bölümde araştırmanın modeline, inceleme nesnesine, veri toplama ve veri analiz sürecine değinilmiştir.

Araştırma Modeli

Atasözleri ve deyimlerde geçen özel adları tespit etmeyi amaçlayan bu çalışma nitel araştırma modeliyle desenlenmiştir. Veri toplama yöntemi olarak görüşme, gözlem, doküman incelemesi gibi nitel veri yöntemlerine başvurulmuş, gerek algıların gerek olayların tabii ortamında gerçekçi ve

bütüncül bir biçimde ortaya konulmasına yönelik nitel bir sürecin takip edildiği (Yıldırım & Şimşek, 2011) bu araştırma türü, bireyler tarafından oluşturulan anlamların incelenerek alana özgü açıklama veya teori geliştirme süreci (Saban & Ersoy, 2019) şeklinde tanımlanmaktadır.

İnceleme Nesnesi

Araştırmanın inceleme nesnesini Türk Dil Kurumu tarafından 2011 yılında 11. baskısı yapılan Türkçe Sözlük ile İnkılap Kitabevi tarafından 1993 yılında 7. baskısı yapılan Ömer Asım Aksoy'un Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü oluşturmaktadır.

Veri Toplama ve Analiz Süreci

Araştırmada veri toplama tekniği olarak doküman incelemesinden yararlanılmıştır. Belli bir amaç doğrultusunda ilgili kaynakların temin edilmesi, bunların okunması, gerekli notların alınması ve elde edilen verilerin değerlendirmesi işlemlerini içeren (Karasar, 2005) doküman incelemesi, araştırılması amaçlanan olgu ya da olgular hakkında bilgi barındıran yazılı materyallerin analizini kapsayan (Yıldırım ve Şimşek, 2011) bir veri toplama tekniği şeklinde ifade edilmektedir. Çalışmanın ilk aşamasında araştırma soruları doğrultusunda bilgisayar ortamında tablolar oluşturulmuştur. İncelemeye alınan sözlüklerde içerisinde özel ad barındıran atasözü ve deyimler ilgili tablolara işlenmiştir. Bu işlem esnasında aynı anlamı verseler dahi sözlüklerde ayrı madde başı olarak yer alan atasözü ve deyimler ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Konuyla ilgili bütün atasözü ve deyimlerin ortaya çıkarılmasından sonra verilerin analizine geçilmiş, bu aşamada betimsel analizden yararlanılmıştır. Ulaşılan verilerin daha önceden belirlenen temalar doğrultusunda özetlenip yorumlandığı bu analiz türünde amaç, ulaşılan bulguların düzenlenip yorumlanmış bir biçimde okura aktarılmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Yapılan analiz neticesinde özel adların sıklık değerleri oluşturulan kategorilere uygun şekilde belirlenmiştir. Bu özel adlar, tablolarda sıklık değerlerine göre en çoktan en aza doğru sıralanmıştır. Aynı değere sahip özel adlar ise alfabetik sırayla sunulmuştur. Özel adların karşısına da bu adın içinde geçtiği atasözü ve deyimler yazılmıştır. Atasözleri ve deyimlerin yanına o atasözünün ve deyim hangi sözlükte yer aldığına dair kısaltmalar (TS: Türkçe Sözlük, ÖAA: Ömer Asım Aksoy) eklenmiştir.

Araştırma Etiği

“Türkiye Türkçesindeki Atasözü ve Deyimlerde Özel Adlar” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş, toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu

çalışma başka herhangi bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir. Araştırma doküman incelemesine dayalı olarak gerçekleştirildiğinden etik kurul kararı zorunluluğu bulunmamaktadır.

Bulgular

Bu bölümde araştırmada ulaşılan bulgulara alt problemler doğrultusunda yer verilmiştir.

Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın “Atasözü ve deyimlerde kişi adı olarak geçen özel adlar hangileridir?” şeklindeki birinci alt problemine ilişkin bulgular Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. “Kişi Adları” Kategorisinde Yer Alan Özel Adlar

Kişi Adı	Atasözü/Deyimler
Ali (f=13)	yüz verdik Ali ’ye (deliye), geldi sıçtı halıya (ÖAA), ad Ali ’nin göt Veli’nin (ÖAA), Ali kıran baş kesen (TS, ÖAA), Ali Cengiz oyunu (ÖAA), Ali Fakı ’ya yazdırdık, daha beter azdırdık (ÖAA), Ali ’nin külahını Veli’ye, Veli’nin külahını Ali ’ye giydirmek (TS, ÖAA), Ali ’ye adık, Veli’ye düdük (ÖAA), allahlık Ali Bey (TS), ha Hoca Ali ha Ali Hoca (TS, ÖAA), ha Ali Hoca ha Hoca Ali (ÖAA)
Mehmet (f=5)	keyif benim, köy Mehmet Ağa’nın (TS), akşam Hacı Mehmet , sabah eskici Yahudi (ÖAA), alavere, dalavere, Kürt Mehmet nöbete (ÖAA), bayağı Mehmet bayağı borkü (ÖAA), sarı çizmeli Mehmet Ağa (TS, ÖAA)
Veli (f=4)	ad Ali’nin göt Veli ’nin (ÖAA), Ali’nin külahını Veli ’ye, Veli ’nin külahını Ali’ye giydirmek (TS, ÖAA), Ali’ye adık, Veli ’ye düdük (ÖAA)
Hıdır (f=3)	babamın adı Hıdır , elimden gelen budur (TS, ÖAA), ekmek Bedir’in, su Hıdır ’ın, yiyin kudurun, için kudurun (ÖAA), ustamın adı Hıdır , elimden gelen budur (TS, ÖAA)
İsa (f=3)	İsa ’yı küstürdü, Muhammed’i memnun edemedi (TS, ÖAA), hem İsa ’yı hem de Musa’yı memnun etmek (TS), nerede Ese (İsa), orada köse (ÖAA)
Nuh (f=3)	Hazreti Nuh ’tan kalma (ÖAA), Nuh Nebi’den kalma (TS, ÖAA), Nuh deyip, peygamber dememek (TS, ÖAA)
Ahmet (f=2)	dert Deli Ahmet ’in başında (ÖAA), yırtılan Deli Ahmet ’in yakası (ÖAA)
Agop (f=2)	Agop ’un kazı gibi bakmak (TS, ÖAA), Agop ’un kazı gibi yutmak (ÖAA)
Ayvaz (f=2)	bir Köroğlu, bir Ayvaz (TS), vurdumduymaz Kör Ayvaz (ÖAA)
Ebussuut (f=2)	Ebussuud Efendi’nin gelini gibi (TS), Ebussuud Efendi’nin torunu (TS)
Fatma (f=2)	düğünde Fatmacığı kim bilir? (ÖAA), iplik pazarında Fatmacığa kim? (ÖAA)
Hızır (f=2)	kul sıkışmayınca (daralmayınca, bunalmayınca) Hızır yetişmez (TS, ÖAA), Hızır gibi (imdadına, yardımına) yetişmek (TS,

	ÖAA)
Musa (f=2)	her firavunun bir Musa 'sı çıkar (TS), hem İsa'yı hem de Musa 'yı memnun etmek (TS)
Osman (f=2)	atladı geçti Genç Osman! (TS), on doğurmuş Osman anası (ÖAA)
Ömer (f=2)	ağzının domalmasından Ömer diyeceği belliydi (ÖAA), çocuklar başı Deli Ömer (ÖAA)
Süleyman (f=2)	dünya Süleyman 'a bile kalmamış (TS, ÖAA), mühür kimde ise Süleyman odur (TS)
Abbas (f=1)	Abbas yolcu (ÖAA)
Abdurrahman (f=1)	koyunun bulunmadığı yerde keçiye Abdurrahman Çelebi derler (TS, ÖAA)
Ahfeş (f=1)	Ahfeş 'in keçisi gibi başını sallamak (TS, ÖAA)
Bedir (f=1)	ekmek Bedir 'in, su Hıdır'ın, yiyin kudurun, için kudurun (ÖAA)
Büdü (f=1)	Edi ile Büdü Şakir'e Dudu (TS, ÖAA)
Cafer (f=1)	sıçtı Cafer , bez getir (TS, ÖA)
Çapanoğlu (f=1)	altından Çapanoğlu çıkmak (ÖAA)
Demokles (f=1)	Demokles 'in kılıcı (TS, ÖAA)
Dingo (f=1)	Dingo 'nun ahır (ÖAA)
Döne (f=1)	senin gönlün Dönü ile Döne 'de, benim gönlüm inek ile danada (ÖAA)
Dönü (f=1)	senin gönlün Dönü ile Döne'de, benim gönlüm inek ile danada (ÖAA)
Dudu (f=1)	Edi ile Büdü Şakir'e Dudu (TS, ÖAA)
Edi (f=1)	Edi ile Büdü Şakir'e Dudu (TS, ÖAA)
Eyüp (f=1)	Eyüp sabrı (ÖAA)
Hasan (f=1)	yağma Hasan 'ın böreği (ÖAA)
Kadire (f=1)	kadı kızı Kadire , geldi çıktı sedire (ÖAA)
Kamber (f=1)	Kambersiz düğün olmaz (olur mu?) (ÖAA)
Kani (f=1)	kırkyıllık Yani, olur mu Kâni (TS, ÖAA)
Kirkor (f=1)	bizim evde yalanırsın, Kirkor 'un bağında mı ürürsün? (ÖAA)
Koroğlu (f=1)	bir Koroğlu , bir Ayvaz (TS)
Leyla (f=1)	düttürü Leyla (ÖAA)
Lokman (f=1)	Lokman hekimin ye dediği (TS)
Mahmut (f=1)	vermeyince (vermemiş) mabut, neylesin Sultan Mahmut ? (TS, ÖAA)
Marko (f=1)	derdini Marko Paşa'ya anlat (TS, ÖAA)
Muhammet (f=1)	İsa'yı küstürdü, Muhammed 'i memnun edemedi (TS, ÖAA)
Murat (f=1)	inadım inat, adım Kel (Hacı) Murat (ÖAA)
Mülayim (f=1)	adın ne ? Mülayim Ağa. Sert olsan ne halt edersin? (ÖAA)
Nasrettin (f=1)	Nasrettin Hoca'nın türbesi gibi (TS)

Raziye (f=1)	deli Raziye gibi (TS, ÖAA)
Recep (f=1)	atma Recep , din kardeşiyiz (TS, ÖAA)
Salih (f=1)	âleme talih, bize Kör Salih mi? (ÖAA)
Şakir (f=1)	Edi ile Bütü Şakir 'e Dudu (TS, ÖAA)
Vartan (f=1)	hangi keşişin öldüğünden haberi yok, vay Vartan diye ağlıyor (ÖAA)
Vasil (f=1)	hangi keşişin öldüğünden haberi yok, vay Vasil diye ağlıyor (ÖAA)
Vehbi (f=1)	anlaşıldı Vehbi 'nin kerrakesi (TS, ÖAA)
Yakup (f=1)	benim de adım Yakup ama o kadar uzun değil (ÖAA)
Yani (f=1)	kırkyıllık Yani , olur mu Kâni (TS, ÖAA)
Zeydün (f=1)	yan pala Zeydün (TS)

Tablo 1'de görüldüğü gibi "Kişi Adları" kategorisinde toplam 54 farklı ismin yer aldığı tespit edilmiştir. Bunlardan atasözü ve/veya deyimlerde en çok kullanılanlar Ali (f=13), Mehmet (f=5), Veli (f=4), Nuh (f=3), Hıdır (f=3) ve İsa (f=3) olurken Ahmet, Agop, Ayvaz, Ebussuut, Fatma, Hızır, Süleyman, Musa, Osman ve Ömer isimlerine sözlüklerde ikişer kez rastlanmıştır. Atasözü veya deyimlerde birer kez yer alan kişi adı sayısı ise 38 olarak belirlenmiştir.

İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın "Atasözü ve deyimlerde millet adı olarak geçen özel adlar hangileridir?" şeklindeki ikinci alt problemine ilişkin bulgulara Tablo 2'de yer verilmiştir.

Tablo 2. "Millet Adları" Kategorisinde Yer Alan Özel Adlar

Millet Adı	Atasözü/Deyimler
Çingene (f=9)	herkes sakız çiğner ama (çıtlatamaz) Çingene kızı tadını çıkarır (ÖAA), sen bir garip Çingenesin , telli (gümüşlü) zurna nene gerek (ÖAA), Çingene çalar Kürt oynar (ÖAA), Çingene çergesi (ÖAA), Çingene çorbası (ÖAA), Çingene düğünü (ÖAA), Çingene kavgası (ÖAA) Çingene maşası (ÖAA), Çingene pembesi (sarısı) (ÖAA)
Arap (f=5)	anladımsa Arap olayım (ÖAA), Arap uyandı (TS), Arap 'ın gözü açıldı (TS), Arap 'ın yaellisi gibi (TS), ne Şam'ın şekeri ne Arap 'ın zekeri (yüzü) (TS, ÖAA)
Kürt (f=3)	herkes sakız çiğner ama (çıtlatamaz) Kürt kızı tadını çıkarır (ÖAA), Alavere, dalavere, Kürt Mehmet nöbete (ÖAA), Çingene çalar Kürt oynar (ÖAA)
Türk (f=3)	Türk karır, kılıcı karımaz (TS, ÖAA), Türk 'ün aklı gözünde (ÖAA) Türk 'ün aklı sonradan gelir (ÖAA)
İngiliz (f=2)	İngiliz ipi ile asılmak (TS), İngiliz sicimi ile asılmak (TS)
Tatar (f=2)	şimdi yaya kaldın Tatar ağası (ÖAA), yaya kaldın Tatar ağası (ÖAA)
Arnavut (f=1)	Arnavut 'a sormuşlar; cehenneme gider misin diye, aylık kaç para demiş (ÖAA)
Ermeni	Ermeni gelini gibi kırtmak (TS)

(f=1)	Fransız	Fransız kalmak (TS),
(f=1)	Frenk (f=1)	tatlı su Frenği (ÖAA)
(f=1)	Mağribî	mal bulmuş Mağribî gibi (TS, ÖAA)

Tablo 2'ye göre "Millet adları" kategorisinde 11 farklı millet adının atasözü ve/veya deyimlerde yer aldığı görülmektedir. Bunlardan atasözü ve deyimlerde en sık tekrarlananlar "Çingene" (f=9) ve "Arap" (f=5) olurken bu millet adlarını üçer kez tekrarlanan "Kürt" ve "Türk", iki kez tekrarlanan "İngiliz" ve "Tatar" isimleri takip etmiştir. Arnavut, Ermeni, Fransız, Frenk ve Mağribî özel adları da birer defa atasözü veya deyimlerde geçmektedir.

Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmannın "Atasözü ve deyimlerde yer adı olarak geçen özel adlar hangileridir?" şeklindeki üçüncü alt problemine ilişkin bulgulara Tablo 3'te yer verilmiştir.

Tablo 3. "Yer Adları" Kategorisinde Yer Alan Özel Adlar

Yer Adı	Atasözü/Deyimler
Bağdat (f=9)	ana gibi yâr olmaz, Bağdat gibi diyar olmaz (TS, ÖAA), âşığa Bağdat sorulmaz (TS), âşığa Bağdat uzak (ırak) değil (gelmez) (TS, ÖAA), çanakta balın olsun, Bağdat 'tan arı gelir (TS, ÖAA), dervişe " Bağdat 'ta pilav var" demişler, "yalan değilse ırak değil" demiş (ÖAA), haklı söz, haksız Bağdat 'tan çevirir (TS, ÖAA), sora sora Bağdat bulunur (TS, ÖAA), top otu beylikten olunca, güllesi Bağdat 'a gider (TS, ÖAA), yanlış hesap Bağdat 'tan döner (TS, ÖAA)
Mekke (f=6)	abdal (derviş) tekkede, hacı Mekke 'de bulunur (TS, ÖAA), adam hacı mı olur ulaşmakla Mekke 'ye, eşek derviş mi olur taş çekmekle tekkeye? (ÖAA), derviş derviş tekkede, hacı hacıyı Mekke 'de bulur (ÖAA), hacı hacıyı Mekke 'de, derviş derviş tekkede bulur (TS, ÖAA), hacı hacı olmaz gitmekle Mekke 'ye, dede dede olmaz gitmekle tekkeye (TS, ÖAA), hacı Mekke 'de, derviş tekkede (yakışır) (ÖAA),
Halep (f=4)	Halep oradaysa arşın burada (ÖAA), Halep yolunda deve izi aramak (ÖAA), işte geldik gidiyoruz, şen olası Halep şehri (ÖAA), şen olası Halep şehri (ÖAA)
Hint/Hindistan (f=3)	kısmet ise gelir Hint 'ten Yemen'den, kısmet değilse ne gelir elden (TS, ÖAA), bulunmaz Hint kumaşı (TS, ÖAA), iğne deliğinden Hindistan 'ı seyretmek (TS, ÖAA)
Kafdağı (f=3)	burnu Kafdağı 'na çıkmak (varmak) (TS), burnu Kafdağı 'nda (olmak) (TS, ÖAA), Kafdağı 'ndan kar bağışlamak (ÖAA)
Mısır (f=3)	bez alırsan Mısır 'dan kız alırsan asilden (TS), Mısır 'daki sağır sultan bile duydu (TS), sev seni seveni, hâk ile yeksan ise; sevmeyeni, Mısır 'a sultan ise (TS, ÖAA),
Osmanlı (f=3)	köylü birbirine düşmezse Osmanlı mıkla yiyemez (ÖAA), Osmanlı tokadı atmak (TS), Osmanlı tokadı yemek (TS)

Şam (f=3)	tüy (yüz) güzelliği hamamdan eve, huy (ad, öz) güzelliği Urum'dan Şam 'a (ÖAA), yüz güzelliği hamamdan eve, öz güzelliği Urum'dan Şam 'a (ÖAA), ne Şam 'ın şekeri, ne Arap'ın zekeri (yüzü) (TS, ÖAA)
Arafat (f=2)	onmadık (talihsiz) hacıyı deve üstünde (Arafat 'ta) yılan sokar (TS, ÖAA), Arafat 'ta soyulmuş hacıya dönmek (TS, ÖAA)
Ayasofya (f=2)	Ayasofya 'da dilenip Sultanahmet'te sadaka (zekât) vermek (ÖAA), Sultanahmet'te dilenip Ayasofya 'da sadaka vermek (ÖAA)
Bursa (f=2)	bulunmaz Bursa kumaşı (TS, ÖAA), senin aradığın kantar, Bursa 'da kestane tartar (ÖAA)
Gerede (f=2)	Erzurum'un soğuğu, "gelin beni Gerede 'de bulun." demiş (ÖAA), girmedığı bir Gerede zindanı (orada da altı ay eğlenmiş) (ÖAA)
Kâbe (f=2)	deve Kâbe 'ye gitmekle hacı olmaz (TS, ÖAA), sora sora Kâbe bulunur (TS, ÖAA)
Karadeniz (f=2)	Karadeniz 'de gemilerin mi battı? (TS, ÖAA), Karadeniz fırtına, al pırtını sırtına (ÖAA)
Karamürsel (f=2)	Karamürsel sepeti mi sandın? (ÖAA), ufak tefek gördün de Karamürsel sepeti mi sandın? (ÖAA)
Rum (f=2)	tüy (yüz) güzelliği hamamdan eve, huy (ad, öz) güzelliği Urum'dan Şam 'a (ÖAA), yüz güzelliği hamamdan eve, öz güzelliği Urum'dan Şam 'a (ÖAA)
Selanik (f=2)	satılık ziftin olsun, Selânik 'ten kel gelir (TS, ÖAA), (birinde) yürek Selânik olmak (TS)
Sultanahmet (f=2)	Ayasofya'da dilenip Sultanahmet 'te sadaka (zekât) vermek (ÖAA), Sultanahmet 'te dilenip Ayasofya'da sadaka vermek (ÖAA)
Yemen (f=2)	çanakta balın olsun, Yemen 'den arı gelir (TS, ÖAA), kısmet ise gelir Hint'ten Yemen 'den, kısmet değilse ne gelir elden (TS, ÖAA)
Acem (f=1)	Acem kılıcı gibi (TS)
Amasya (f=1)	Amasya 'nın bardağı, biri olmazsa biri daha (TS, ÖAA)
Antakya (f=1)	pekmez gibi malın olsun, Antakya 'dan sinek gelir (TS, ÖAA)
Antep (f=1)	gideceğin Antep , yiyeceğin pekmez (ÖAA)
Bor (f=1)	geçti Bor 'un pazarı, sür eşeğini Niğde'ye (TS, ÖAA)
Bulgurlu (f=1)	Bulgurlu 'ya gelin mi gidecek? (TS, ÖAA)
Dimyat (f=1)	Dimyat 'a pirince giderken evdeki bulgurdan olmak (ÖAA)
Erzurum (f=1)	Erzurum 'un soğuğu, "Gelin beni Gerede'de bulun." demiş (ÖAA)
Hanya (f=1)	Hanya 'yı Konya'yı anlamak (bilmek, görmek) (TS, ÖAA)
Hasandağı (f=1)	hâline bakmaz, Hasan Dağı 'na oduna gider (ÖAA)
Hasanpaşa (f=1)	Hasanpaşalı olmak (birisiyle) (ÖAA)
Hicaz (f=1)	buğday Hicaz 'a giderken arpaya ince yufkaya karışma demiş. (ÖAA)
Horasan (f=1)	Horasan 'da halı dokunduğunu işitmiş ama enine mi uzunluğuna

	mı bilmiyor (ÖAA)
Karaman (f=1)	Karaman 'ın koyunu sonra çıkar oyunu (TS, ÖAA)
Konya (f=1)	Hanya'yı Konya 'yı anlamak (bilmek, görmek) (TS, ÖAA)
Marmara (f=1)	Marmara çirası gibi yakmak (yanmak) (TS)
Medine (f=1)	Medine fukarası gibi dizilmek (ÖAA)
Mersin (f=1)	herkes gider Mersin 'e, biz gideriz tersine (TS, ÖAA)
Musul (f=1)	bez alırsan Musul 'dan, kız alırsan asilden (TS, ÖAA)
Niğde (f=1)	geçti Bor'un pazarı, sür eşeğini Niğde 'ye (TS, ÖAA)
Payas (f=1)	Payas 'a pirince giderken evdeki bulgurdan olmak (ÖAA)
Sivas (f=1)	göründü Sivas 'ın bağları (TS, ÖAA)
Uhut Dağı (f=1)	Hüt (Uhud) Dağı gibi şişmek (ÖAA)
Üsküdar (f=1)	atı alan Üsküdar 'ı geçti (TS, ÖAA)

Tablo 3'te görüldüğü gibi “Yer Adları” (ülke, bölge, şehir, coğrafi mekân, mimari yapı vb.) kategorisinde 43 farklı özel adın bulunduğu belirlenmiştir. Bu yer adlarından atasözü ve/veya deyimlerde en sık geçenler Bağdat (f=9), Mekke (f=6), Halep (f=4), Hint/Hindistan (f=3), Kafdağı (f=3) Mısır (f=3), Osmanlı (f=3) ve Şam (f=3) olmuştur. Bunların dışında Arafat, Ayasofya, Bursa, Gerede, Kâbe, Karadeniz, Karamürsel, Rum, Selanik, Yemen ve Sultanahmet de atasözü ve/veya deyimlerde ikişer kez geçen yer adları olarak öne çıkmıştır. 24 farklı yer isminin de atasözü ve/veya deyimlerde birer kez kullanıldığı tespit edilmiştir.

Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın “Atasözü ve deyimlerde geçen dinle ilgili özel adlar hangileridir?” şeklindeki dördüncü alt problemine ilişkin bulgulara Tablo 4'te yer verilmiştir.

Tablo 4. “Dinle İlgili Adlar” Kategorisinde Yer Alan Özel Adlar

Dinle İlgili Ad	Atasözü/Deyimler
Allah (f=114)	Allah bal mumu yakana bal mumu, yağ mumu yakana yağ mumu verir (TS, ÖAA), Allah bilir ama kul da sezer (TS, ÖAA), Allah çam isteyene çam, mum isteyene mum verir (TS, ÖAA), Allah dağına göre kar verir (verir kışı) (TS, ÖAA), Allah doğrunun yardımcısıdır (ÖAA), Allah dokuzda verdiği sekizde almaz (TS, ÖAA), Allah fukarayı sevindirmek isterse önce eşeğini yitirtir, sonra buldurur (ÖAA), Allah gümüş kapıyı kaparsa altın kapıyı açar (TS, ÖAA), Allah insana iki kulak bir ağız vermiş (ÖAA), Allah isterse bir kulun işini, mermere geçirir dişini; istemezse işini, muhallebi yerken kırar dişini (ÖAA), Allah kardeşi kardeş yaratmış, kesesini ayrı yaratmış (TS, ÖAA), Allah kulundan geçmez (TS, ÖAA), Allah kulunu kısmeti ile yaratır (TS, ÖAA), Allah sabırlı kulunu sever (TS, ÖAA), Allah sağ gözü (eli) sol göze

(ele) muhtaç etmesin (TS, ÖAA), **Allah** sevdiğine dert verir (TS, ÖAA), **Allah** son gürlüğü versin (ÖAA), **Allah** uçamayan kuşa alçacık dal verir (TS, ÖAA), **Allah** verince kimin oğlu, kimin kızı demez (TS, ÖAA), **Allah** verirse el getirir, sel getirir, yel getirir (TS, ÖAA), **Allah**'a bir can borcu var (TS), **Allah**'ın bildiği kuldan saklanmaz (TS, ÖAA), **Allah**'ın ondurmadığını peygamber sopa ile kovar (TS, ÖAA), **Allah**'tan sıksa, ne yapsın muska? (ÖAA), **Allah**'tan umut kesilmez (ÖAA), almadan vermek **Allah**'a mahsus (yaraşır) (TS, ÖAA) altı olur, yedi olur, hep **Allah**'ın dediği olur (TS, ÖAA), ata binersen **Allah**'ı, attan inersen atı unutma (TS, ÖAA), atasını tanımayan **Allah**'ını tanımaz (TS, ÖAA), berber berbere benzer ama başın **Allah**'a emanet (TS, ÖAA), bir kararda bir **Allah** (TS, ÖAA), davacın kadı olursa yardımcın **Allah** olsun (TS, ÖAA), doğrunun yardımcısı **Allah**'tır (TS, ÖAA), düşmez kalkmaz bir **Allah** (TS, ÖAA), elmayı havaya at, düşünceye kadar **Allah** kerim (ÖAA), eşeğini sağlam bağla, sonra **Allah**'a ısmarla (komşunu hırsız çıkarma) (ÖAA), ev alanla evlenene **Allah** yardım eder (ÖAA), evlenenle ev alana **Allah** yardım eder (TS, ÖAA), garip kuşun yuvasını **Allah** yapar (TS, ÖAA), kıbleden geldi kışımız, **Allah**'a kaldı işimiz (ÖAA), kork **Allah**'tan korkmayandan (TS, ÖAA), kör **Allah**'a nasıl bakarsa **Allah** da köre öyle bakar (ÖAA), kör kuşun yuvasını **Allah** yapar (ÖAA), yalnızlık **Allah**'a mahsustur (yaraşır) (TS, ÖAA), al **Allah** kulunu, zapteyle delini (ÖAA), **Allah**'a bir can borcu olmak (ÖAA), **Allah**'a ısmarladık (TS, ÖAA), **Allah** akıllar (akıl, fikir) versin (ÖAA), **Allah Allah** (TS, ÖAA), **Allah** aratmasın (ÖAA), **Allah** aşkına (ÖAA), **Allah** bağışlasın (ÖAA), **Allah**'ı var (TS, ÖAA), **Allah** bana, ben de sana (TS, ÖAA), **Allah** bilir (TS, ÖAA), **Allah** bir dediğinden başka sözüne inanılmaz (TS), **Allah** derim (TS), **Allah** dört gözden ayırmasın (ÖAA), **Allah** etmesin (ÖAA), **Allah** gecinden versin (ÖAA), **Allah** için (TS, ÖAA), **Allah** manda şifalığı versin (TS), **Allah** ne verdiyse (TS, ÖAA), **Allah** övmüş de yaratmış (TS), **Allah** taksimi (ÖAA), **Allah** (acısını) unutturmasın (ÖAA), **Allah** vere de (TS, ÖAA), **Allah** versin (ÖAA), **Allah** yarattı dememek (TS, ÖAA), **Allah** yürü ya kulum demiş (TS, ÖAA), **Allah**'a emanet (TS), **Allah**'ın adamı (TS, ÖAA), **Allah**'ın belası (TS), **Allah**'ın binasını yıkmak (TS, ÖAA), **Allah**'ın cezası (TS), **Allah**'ın emri (TS), **Allah**'ın evi (TS), **Allah**'ın gazabı (TS), **Allah**'ın günü (TS, ÖAA) **Allah**'ın hikmeti (TS), **Allah**'ını seven tutmasın (ÖAA), **Allah**'ın işine bak (TS), **Allah**'ın kulu (TS), **Allah**'ından bulsun (TS), **Allah**'ını seversen (TS), **Allah**'tan (TS), **Allah**'tan korkmaz (TS), “aman **Allah**'ı” göğe çıkmak (ÖAA), bırak **Allah**'ını seversen (TS), bir ben, bir de **Allah** bilir (TS, ÖAA), bugün buldum bugün yerim, yarına **Allah** kerim (ÖAA), el benden, sebep **Allah**'tan (ÖAA), evvel **Allah** (ÖAA), gök gürelemeden “**Allah Allah**” dememek (ÖAA), haram helal ver **Allah**'ım, garip kulun yer **Allah**'ım (ÖAA), işi **Allah**'a kalmak (TS, ÖAA), kaval elden, yel **Allah**'tan (ÖAA), körün istediği bir göz, **Allah** verdi iki göz (TS,

	ÖAA), ölü bizim, Allah rahmet eylesin (ÖAA), ölüm Allah 'ın emri (TS, ÖAA), saldım çayıra, Allah kayıra (ÖAA), sayısını Allah bilir (TS, ÖAA), söz bir, Allah bir (TS, ÖAA), sürt Allah sürt (ÖAA), yandım Allah çağırmaq (ÖAA)
Hak (f=8)	çiftçiye yağmur, yolcuya kurak; cümlelerin muradını verecek Hak (TS, ÖAA), gelin attı, buyruk Hak 'ta (TS, ÖAA), kul azmayınca Hak yazmaz (TS, ÖAA), bir değil beş değil Hakk 'a yarar iş değil (ÖAA), Hak getire (TS), Hakk 'ın rahmetine kavuşmak (TS), Hakk 'a kavuşmak (TS), Hakk 'a yürümek (TS)
Azrail (f=5)	Azrail gelince oğul, uşak sormaz (TS, ÖAA), doğuran avrat Azrail 'i yenmiş (TS, ÖAA), Azrail 'e bir can borcu olmak (kalmak) (TS, ÖAA), Azrail 'in elinden kurtulmak (TS), Azrail 'le burun buruna gelmek (TS)
Mevla (f=5)	arayan Mevla 'sını da bulur, belasını da (TS, ÖAA), destursuz başa girenin yediği sopayı Mevla bilir (TS, ÖAA), kul teftişte, gözelim Mevla ne işte (TS, ÖAA), ver yiğidi yiğide, Mevla rızkını yetire (TS, ÖAA), saldım çayıra, Mevla kayıra (ÖAA)
Tanrı (f=5)	ana hakkı Tanrı hakkı (ÖAA), komşu hakkı Tanrı hakkı gibidir (TS, ÖAA), Tanrı misafiri (ÖAA), Tanrı yarattı dememek (TS), Tanrı 'nın günü (TS, ÖAA)
Rab (f=2)	herkese şapur şapur da bize gelince ya Rabbi şükür mü? (ÖAA), Rabbena hakkı için (TS)
Yaradan (f=2)	Yaradan 'a kurban (olayım) (TS), Yaradan 'a sığımp (TS)
Halik (f=1)	iyilik et denize at, balık bilmezse Halik bilir (TS, ÖAA)
Sabur (f=1)	ya sabır (Sabur) çekmek (ÖAA)

Tablo 4'te görüldüğü üzere “Dinle İlgili Adlar”da atasözü ve deyimlerde dokuz farklı özel ad tespit edilmiş, en sık tekrar eden kelime “Allah” (f=114) olmuştur. Yine “Allah” ismiyle eş anlamlı olan “Hak” (f=8), “Mevla” (f=5), “Tanrı” (f=5), Rab (f=2), “Yaradan” (f=2), Halik (f=1) ile Allah'ın isimlerinden biri olan “Sabur” (f=1) özel isminin de deyimlerde yer aldığı görülmüş, bu kategori altında farklı olarak dört büyük melekten biri olan “Azrail”in atasözü ve/veya deyimlerde geçen (f=5) özel adlardan olduğu tespit edilmiştir.

Beşinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın “Atasözü ve deyimlerde din/mezhep adı olarak geçen özel adlar hangileridir?” şeklindeki beşinci alt problemine ilişkin bulgulara Tablo 5'te yer verilmiştir.

Tablo 5. “Din/Mezhep Adları” Kategorisinde Yer Alan Özel Adlar

Din/Mezhep Adı	Atasözü/Deyimler
Yahudi (f=3)	ağşam Hacı Mehmet, sabah eskici Yahudi (ÖAA), Yahudi

	pazarlığı (ÖAA), Yahudi yaygarası (ÖAA)
Müslüman (f=2)	gâvurun tembeli keşiş, Müslüman 'ın tembeli derviş olur (ÖAA), Müslüman mahallesinde salyangoz satmak (TS)
Rufai (f=2)	(bu işe) Rufailer karışır (TS, ÖAA), Rufailere karışmak (TS)
Şafii (f=2)	Şafii köpeği gibi titremek (TS), Şafii köpeğine dönmek (benzemek) (TS, ÖAA)
Bektaşî (f=1)	Bektaşî sırrı (ÖAA)

Tablo 5'te görüldüğü gibi “Din/Mezhep Adları” kategorisinde beş farklı özel ad ortaya çıkmıştır. Bunlardan ikisi (Yahudi, Müslüman) bir dine mensup kişiyi, biri (Şafii) bir mezhebe mensup kişiyi ve ikisi de (Rufai, Bektaşî) bir tarikata mensup kişiyi ifade eden özel isimlerdir. Bu özel isimlerden atasözü ve/veya deyimlerde en sık tekrar edilen “Yahudi” (f=3) kelimesi olmuş, bunu Müslüman, Rufai ve Şafii (f=2) adları takip etmiştir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Türkçedeki atasözü ve deyimlerde geçen özel adları incelemeyi amaçlayan bu araştırmada özel adlar, kişi adları, millet adları, yer adları, dinle ilgili adlar ve din/mezhep adları olmak üzere beş kategori altında ele alınmış, ulaşılan sonuçlar bu bölümde özetlenmiştir.

“Kişi Adları” kategorisinde atasözü ve deyimlerde geçen 54 farklı özel ad tespit edilmiştir. Bu özel adların atasözü ve deyimlerdeki toplam kullanım sıklığı ise 89'dur. Buna göre bu kategori, diğer kategorilerle kıyaslandığında içeriğindeki farklı özel ad sayısı bakımından ilk sırada yer almıştır. Bu kategoride Ali, Mehmet, Veli, Nuh, Hızır, İsa, Ahmet, Agop, Ayvaz, Ebussuut, Fatma, Hızır, Süleyman, Musa, Osman ve Ömer isimleri, atasözü ve/veya deyimlerde birden fazla geçen isimler olarak öne çıkarken bunların dışında kalan 38 özel isim de atasözü ve/veya deyimlerde birer kez yer almıştır. Atasözleri ve deyimler içinde geçen kişi adları, bir bütün olarak oluşturulan anlamın bir parçası olmakla hem üretilen yeni bilgiyi pekiştirirler hem de kültürel devamlılığı sağlarlar (Kutlar, 2020). Atasözü ve deyimlerde geçen ve farklı rollere sahip kişiler de toplumsal yaşayışı, toplumun hayatında etkili olan kişileri göstermesi bakımından dikkate değerdir. Bu sözlerde geçen Agop, Kirkor, Yani, Vartan, Vasil gibi isimler farklı dönemlerde farklı milletle iç içe yaşamının bir göstergesi olabileceği gibi İsa, Musa, Eyüp, Muhammet, Nuh, Hızır, Süleyman gibi isimler de dinî şahsiyetlerin toplum üzerindeki etkisini göstermesi bakımından önemlidir.

“Millet Adları” kategorisinde 11 farklı özel ismin atasözü ve deyimlerde yer aldığı belirlenmiştir. Bu özel adların atasözü ve deyimlerdeki toplam kullanım sıklığı ise 29'dur. Çingene ve Arap, millet adları içerisinde en sık tekrarlananlar olurken Kürt, Türk, İngiliz, Tatar adları da atasözü

ve/veya deyimlerde birden fazla yer verilen millet adları olmuştur. Atasözü ve/veya deyimlerde birer kez rastlanan millet adları ise Arnavut, Ermeni, Fransız, Frenk ve Mağribî şeklinde sıralanmıştır. Küçük'e (2004) göre Türkçedeki atasözü ve deyimlerde ismi geçen halkların ve toplulukların en bariz özelliği Osmanlı devleti coğrafyasına dâhil olmalarıdır. Bunların önemli bir bölümünü zamanında Osmanlı devletinin sınırları içerisinde bağımsız veya yarı bağımsız statüde Türk toplumuyla iç içe yaşamış halk ve topluluklar oluşturmaktadır. Buna göre bir toplumun çeşitli sebeplerle iç içe olduğu topluluk sayısının fazlalığının, o toplumun atasözü ve deyimlerindeki söz varlığında etkili olduğu söylenebilir.

“Yer Adları” kategorisinde atasözü ve deyimlerde geçen 43 farklı özel ad tespit edilmiştir. Bu özel adların atasözü ve deyimlerdeki toplam kullanım sıklığı ise 80'dir. Bağdat, Mekke, Halep, Hint/Hindistan, Kafdağı, Mısır, Osmanlı ve Şam, atasözü ve deyimlerde en sık karşılaşılan yer isimleri olurken Arafat, Ayasofya, Bursa, Gerede, Kâbe, Karadeniz, Karamürsel, Rum, Selanik, Yemen ve Sultanahmet de atasözü ve/veya deyimlerde ikişer kez geçen yer adları olarak öne çıkmıştır. Bunların dışında kalan 24 farklı yer adının da atasözü ve/veya deyimlerde birer kez kullanıldığı belirlenmiştir. Eminoğlu (2016) tarafından yapılan araştırmada atasözü ve deyimlerde madde başlarında 255 yer adının geçtiği ortaya çıkarılmıştır. Bu yerlerden bugün Türkiye sınırları içerisinde olanların sayısı 184, Türkiye sınırları dışında olanların sayısı da 71'dir. Bu araştırmada tespit edilen 43 farklı yer adının ise 24'ü ülke sınırları içinde, 19'u ülke sınırları dışındaki yerler şeklinde ortaya çıkmıştır. Türkçedeki atasözü ve deyimlerde ülke sınırları dışındaki yer adlarının sıklıkla yer almasında tarihin belli dönemlerinde sahip olunan toprak parçaları, geliştirilen komşuluk ilişkileri, kültürel-sosyal-ekonomik etkileşim gibi faktörlerin etkili olduğu düşünülmektedir. Eminoğlu'na (2016) göre atasözü ve deyimlerde geçen yer isimleri, bu dili konuşanların kültür geçmişinin ve var olan kültür zenginliğinin yanında toplum hafızasında ne denli önemli bir yer edindiğinin de göstergesidir. Bu sebeple milletlerin edebî zenginliklerinden olan atasözü ve deyimlerde geçen farklı yer adlarının o milletlerin siyasi, sosyal, kültürel başarılarının bir göstergesi olduğu söylenebilir.

“Dinle İlgili Adlar” kategorisinde atasözü ve deyimlerde dokuz farklı özel adın yer aldığı belirlenmiştir. Bu özel adların atasözü ve deyimlerdeki toplam kullanım sıklığı ise 143'tür. “Allah” adı hem bu kategoride hem bütün özel adlar içerisinde atasözü ve deyimlerde en fazla tekrarlanan kelime olmuştur. Yine Allah isminin yerine kullanılan Hak,

Mevla, Tanrı, Rab, Yaradan, Halik ile Allah'ın isimlerinden olan Sabur özel isminin de deyimlerde yer aldığı görülmüş, bu kategoride farklı olarak yalnızca Azrail özel ismine yer verilmiştir. Allah'a inanma duygusu, Türkleri Müslümanlığı kabul ettikleri tarihten bu güne kadar millet yapan oldukça güçlü ortak dinî değerlerden olmuş ve bu durum da hiç kuşkusuz Türklerin günlük hayatlarına ve atasözlerine sirayet etmiştir (Çinemre, 2014). Öztürk'e (2013) göre Türklerin tarihte ilk görüldüğü dönemlerden itibaren kutsal değerleri dönem dönem değişikliklere uğrasa da Tanrı kavramı hemen her zaman temele oturtulmuştur. Tanrı, Türk dini tarihi içinde bildiğimiz en eski terimdir. Türkler zor durumda kaldıklarında, şükür veya sitem etmek istediklerinde göğe karşı yönelirlerdi. Yapılan bu davranışta gök, Tanrı'yı ifade etmektedir (Aksoy, 2018). Göğün sonsuzluğu, kuşatıcılığı, zaman ve mekânsızlığıyla ilişkilendirilen Tanrı tek ve her şeyin Tanrı'sı olmalıdır (Ayaz, 2020). Eski Türk inancına göre Gök Tanrı, ezeli ve ebedî olan, hakanlara kut veren, insanların yaratıcısı olan ve onlara kaderler tayin eden gökte bulunan insanüstü bir varlıktır (Öztürk, 2013). Araştırmada bütün özel adlar içerisinde "Allah" adının belirgin şekilde ön plana çıkmasında İslamiyet öncesi var olan bu inanç ile İslamiyet sonrası ortaya çıkan inanç benzerliğinin etkili olduğu düşünülmektedir.

"Din/Mezhep Adları" kategorisinde beş farklı özel ad ortaya çıkmış, böylece bu kategori en az özel ad içeren kategori olmuştur. Bu özel adların atasözü ve deyimlerdeki toplam kullanım sıklığı ise 10'dur. Bu özel adlar Yahudî, Müslüman, Şafii, Rufai ve Bektaşî şeklinde sıralanmaktadır. Bu kategori, hem farklı özel ad sayısı hem de bu adların kullanım sıklığı bakımından bütün kategoriler içinde en az özel ad barındıran kategori olmuştur.

Atasözleri ve deyimler, bir dilin söz varlığı zenginliğini gösterdiği kadar ait oldukları toplumun kültürünü de yansıtır. Türkiye Türkçesindeki atasözü ve deyimlerde geçen özel adlar incelendiğinde Türk toplumunun başka toplumlarla ve dinlerle olan ilişkilerinden tarihin belli dönemlerinde Türk hâkimiyetinde olan yerleşim yerlerine kadar pek çok bilgiye ulaşılabilir. Bunun yanında Türkçedeki atasözlerinin kişi ve yer adları bakımından oldukça zengin olduğu görülmektedir. Kişi ve yer adlarının çeşitli edebiyat eserlerinin söz varlığını ortaya çıkarmayı amaçlayan araştırmalarda da (Demir, 2019; Kılıç, 2019; Kılınç, 2020) özel adlar içerisinde en çok tekrar eden unsurlar olmasının, atasözleri ve deyimlerdeki söz varlığı öğeleri ile edebiyat eserlerindeki söz varlığı öğelerinin benzerliğini göstermesi bakımından önemli olduğu düşünülmektedir.

Araştırma sonuçlarından hareketle aşağıdaki önerilere yer verilmiştir:

Bu araştırmada incelenen sözlüklerin dışındaki atasözü ve deyim sözlüklerinin de dâhil edileceği daha geniş çaplı araştırmalar gerçekleştirilebilir.

Türkçe derslerinde kullanılmak üzere hazırlanan okul atasözü ve deyimler sözlüklerinde özel adların kullanım sıklığı incelenebilir.

Farklı ülke/kültürlere ait atasözleri ve deyimlerdeki özel adlar incelenerek karşılaştırmaya dayalı çalışmalar yapılabilir.

Kaynakça

- Aksoy, H. (2018). İslam öncesi dönem Türklerde tanrı anlayışı. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 4(2), 275-288.
- Aksoy, Ö. A. (1993). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Alemdar, E. (2019). Türkçe atasözü ve deyim hazinesine *Atalar Sözü Mecmuası*'ndan katkılar. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö5), 112-124.
- Ayaz, E. S. (2020). Köl Tigin (K 10) yazıtındaki öd t(e)ñri rsy kişi oğlu koop ölg(e)li törim(i)ş cümlesi üzerine. *The Journal of Social Science*, 4(7), 219-225.
- Demir, K. (2019). *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın romanlarında özel adlar*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Düşmez, Ö. A. (2014). *Türk atasözlerinde geçen hayvan adlarına göre kavram profilleri (bölge ağızlarında atasözleri ve deyimler adlı eser örnekleminde)*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Eminoğlu, H. (2016). Atasözü ve deyimlerdeki yer adları. *Turkish Studies*, 11(15), 119-172.
- Hirik, E. (2016). "Türkiye Türkçesi atasözlerinde renkler ve duygu değerleri". *III. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu*. 25-27 Mayıs 2016. Bakü. 83-87.
- Hirik, E. (2017). Türkiye Türkçesi atasözlerinde akrabalık bildiren kelimeler ve duygu değerleri. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 1726-1746.
- İlhan, N. (2007). Atasözleri ve deyimlerimizde beden kelimeleri ve kavram alanları. *Türk Dili*, 671, 761-769.
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Kılıç, A. Ş. (2019). *Emine İşinsu'nun Sancı isimli eserinin söz varlığı açısından incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sivas.
- Kılınç, O. (2020). Sevinç Çokum'un "Bizim Diyar" romanında söz varlığı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13(71), 57-65.
- Kutlar, H. (2020). Anlamın bir parçası olarak Türk atasözleri ve deyimlerindeki kişi adlar. *The Journal of Turkic Language and Literature Surveys*, 5(1), 56-113.

- Kuybu, E. (2018). Ak renk adıyla kurulmuş atasözü ve deyimlerin toplumsal anlam alanları üzerine. *The Journal of Academic Social Science*, 6(68), 428-436.
- Küçük, S. (2004). Türk atasözü ve deyimlerinde halk ve topluluk isimleri. *Bilig*, 28, 31-42.
- Öztürk, H. (2013). Deyimler bağlamında bazı organ adlarının toplum değerleriyle ilişkisi. *Turkish Studies*, 8(9), 2129-2143.
- Öztürk, M. (2013). İslamiyet'ten önce Türklerin din anlayışı ve gök tanrı dini. *History Studies*, 5(2), 327-346.
- Saban, A., & Ersoy, A. (2019). *Eğitimde nitel araştırma desenleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- TDK. (2011). *Türkçe sözlük*. Ankara: TDK Yayınları.
- Türkmen, S. (2009). Atasözü ve deyimlerde yaşayan kişi adları. *Dil Araştırmaları*, 4, 101-119.
- Ulutaş, M., & Batur, Z. (2018). Sayıların atasözü ve deyimlere yükledikleri anlamlar. *International Journal of Languages' Education and Teaching*, 6(3), 361-377.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, Y., & Sarı, H. (2015). Türk atasözlerinde akrabalık adlarının kullanımı. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 2, 1-20.
- Yığıtoğlu, M., & Yalçınkaya, Z. (2016). Türkçedeki cinsiyetçi atasözleri ve deyimler üzerine bir inceleme. *İdil Dergisi*, 5(26), 1659-1669.

Proper Names in Proverbs and Idioms of Turkey Turkish Extended Summary

Being significant language structures in terms of beauty of expression, conceptual richness and expressive power, proverbs and idioms concern many subjects such as social sciences, psychology, educational sciences, history, philosophy, economy, folklore, and morality, and are worth examining from many aspects (Aksoy, 1993). Proverbs and idioms, which are the memory cards of a nation, convey the rich experiences that the society has faced for centuries, the attitude that it has taken or deemed necessary as a result of different events by summarizing the life itself, its facts and predictions about life in a sentence or structure; and do it in a short and concise manner (Eminoğlu, 2016).

According to İlhan (2007), who states that proverbs and idioms emerge as a result of social values, social life and national feelings, and thus they are unique to nations in accordance with the perceptions and lifestyles of the society. In this sense, traditions, customs and beliefs brought by the Turkish society from history, in short, emerged as a result of its culture. The proverbs and idioms are also unique as they reflect our national values, and also give important clues about cultural history. In a

similar vein, according to Düşmez (2014), who draws attention to the fact that proverbs and idioms are the mirror of culture, Turkish proverbs and idioms are data that reflect Turkish culture. When we examine these vocabulary elements, it is possible to reach various findings about the culture of Turkish society.

This study, which aims to identify proper nouns in proverbs and idioms, was designed with a qualitative research model. Taking stand from the problem statement of "What are the proper names in proverbs and idioms?", this study includes five sub-problems. Being the research objects, 11th edition of the Turkish Dictionary was published in 2011 by the Turkish Language Association, and the 7th edition of Ömer Asım Aksoy's Dictionary of Proverbs and Idioms was published by İnkılap Publishing in 1993. Document analysis was used as a data collection technique, and descriptive analysis was used in the data analysis in the research. Five categories of proper names, being personal names, nation names, place names, religious names and religion/sect names were examined.

According to the research findings, fifty-four different names were detected in the "Personal Names" category. The most commonly used names in proverbs or idioms are Ali (f=13), Mehmet (f=5), Veli (f=4), Nuh (f=3), Hıdır (f=3) and İsa (f=3), while Ahmet, Agop, Ayvaz, Ebussuut, Fatma, Hızır, Süleyman, Musa, Osman and Ömer were found twice in dictionaries. Eleven different nation names are included in proverbs or idioms in the "Nation Names" category. The most frequently repeated ones in proverbs and idioms are "Gypsy" (f=9) and "Arab" (f=5), followed by "Kurdish" and "Turkish" by three times, and "British" and "Tatar" by twice. has followed. Forty-three different proper names were found in proverbs or idioms in the "Place Names" category. The most frequent place names are Baghdad (f=9), Mecca (f=6), Aleppo (f=4), India (f=3), Mount Kaf (f=3) Egypt (f=3), Ottoman (f=3) and Damascus (f=3). Nine different proper names were identified in proverbs or idioms in "Religious Names" and the most frequently repeated word was "Allah" (f=114). Five different proper names were found in the "Religion/Sect Names" category. Among these, the word "Jew" (f=3) was the most frequently repeated in proverbs or idioms, followed by the names Muslim, Rufai and Shafii (f=2).

As a result of the research, fifty-four different proper names in proverbs and idioms were identified in the "Personal Names" category, which ranked first in terms of the number of different proper nouns compared to other categories. The "Place Names" category took the second place with forty-three different names. The name "Allah" has been the most repeated word in proverbs and idioms, both in the category of religious names and among all proper nouns. In the category of "Religion/Sect Names", which is the category with the least proper names, five different proper names were revealed.